

ความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสารีริกธาตุกับการ สร้างบ้านเมืองบนที่ราบเชียงใหม่

The Relationship between Buddha Relics and the Establishment of Cities on the Chiang Saen Basin

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี¹ และธณิกานต์ วรธรรมานนท์²
Sirisak Apisakmontree¹ and Tanikan Worathanmanon²

¹ อ.พิเศษ, คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เชียงราย 57000
นิสิตพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50220

¹ ภัณฑารักษ์ชำนาญการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน เชียงราย 57000

¹ Teacher of Faculty of Social Sciences, Department of Public Administration, College of Chiang Rai, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Rai, 57000
Students of Fulfillment of the Requirement for the Award of the Degree of Doctor of Philosophy (Buddhist Studier), College of Chiang Mai Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai, 50220

² Curator Professional Level of Chiang Mai National Museum Chiang San, Chiang Rai, 57000

บทคัดย่อ

เมืองโบราณบนที่ราบเชียงแสนประกอบด้วย เมืองสุวรรณโคมคำ เมืองโยนกนาคนันท์สิงหนวัติ เมืองหิรัญนครเงินยาง และเมืองเชียงแสน เมืองทั้งสี่เกิดขึ้นและล่มสลายต่อกันตามลำดับ สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในสมัยภัทรกัป ส่วนการเสด็จขึ้นครองราชย์และการสิ้นสุดไปของวงศ์กษัตริย์ที่ปกครองเมืองทั้ง 4 สัมพันธ์โดยตรงกับคติพระพุทธศาสนาเรื่องพระมหาสมันตราช เฉพาะการสิ้นสุดไปนั้น ยังสัมพันธ์กับการปกครองที่ไม่มีทศพิธราชธรรม และการไม่ปฏิบัติตามประเพณีโบราณของกษัตริย์ที่ปกครองเมืองนั้นด้วย บนแผ่นดินที่ราบเชียงแสนมีพระธาตุดอยตุงเป็นเจดีย์สำคัญภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สถาปนาขึ้นในสมัยเมืองโยนกนาคนันท์สิงหนวัติ มีความเกี่ยวข้องกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์ในเมืองหิรัญนครเงินยาง และมีความสำคัญสืบมากระทั่งถึงสมัยราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา

คำสำคัญ: ที่ราบเชียงแสน เมืองเชียงแสน พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุดอยตุง

Abstract

Ancient cities on the Chiang Saen Basin include Suwannakhomkham, Yonok Nagaphanthu Singhanawatti, Hirannakhorn-ngoenyang and Chiang Saen. All of these rose and then fell, respectively, and also related to five Buddhas which appear in Bhadda Kappa. The accession to the throne and the disappearance of King's dynasty in four ancient cities were related to the Buddhist belief in Phra Samantaraja. It is believed that the disappearance of the King's dynasty was a result of not having the proper virtues and not following ancient traditions. On Chiang Saen Basin, there is Phra That Doi Tung, an important stupa containing Buddha's relic, which was established in the Yonok Nagaphanthu Singhanawatti period. The importance of Phra That Doi Tung is related to the accession to the throne of Kings in Hirannakhorn-ngoenyang and was important along the Mang Rai dynasty.

Keywords: Chiang Saen Basin, Chiang Saen City, Buddha's Relics, Phra That Doi Tung

บทนำ

เมืองเชียงแสน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีศักยภาพเป็นเมืองท่าขนส่งสินค้าระหว่างประเทศไทย จีน พม่า และลาว ทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นด้านประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งในภาคเหนือตอนบน เป็นหนึ่งในเมืองโบราณอันเจริญรุ่งเรืองในแอ่งที่ราบเชียงแสน-เชียงราย มีมาก่อนที่พระญามังรายจะสถาปนาล้านนาในพุทธศตวรรษที่ 19 ตามผลจากการคำนวณอายุอัฐจากกำแพงเมืองเชียงแสน ด้วยวิธีเทอร์โมลูมิเนสเซนซ์ (Thermoluminescent Method) ซึ่งพบว่า อายุการสร้างกำแพงเมืองชั้นในที่ถูกก่อครอบนั้น สามารถย้อนกลับไปได้ถึง 800-1400 ปี [1] ร่วมสมัยกับการสร้างเมืองทริภุญไชย ทั้งยังสอดคล้องกับตำนานที่อธิบายว่ามีเมืองอันเจริญรุ่งเรืองมาก่อนหน้าเมืองเชียงแสน ถึง 3 เมือง คือ เมืองสุวรรณโคฒ์ เมืองโยนกนาคนันท์สิงหนวัตร์ และเมืองหิริญนครเงินยาง

เนื้อหาตำนานที่อธิบายการเกิดขึ้นของเมืองทั้ง 4 นี้ สัมพันธ์กับพระธาตุคุดยตุ่งที่ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นศาสนวัตถุที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือสูงสุดโดยชาวล้านนาเชื่อว่า หากบ้านเมืองใด เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ บ้านเมืองนั้นจะมีความสงบร่มเย็น เหตุตั้งนี้บ้านเมืองสำคัญของล้านนาจึงมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเจดีย์ประจำบ้านเมืองนั้น ๆ เสมอ

นอกจากพระธาตุคุดยตุ่งแล้ว ในพงศาวดารภาคที่ 61 [2] ยังระบุว่า ภายในเมืองเชียงแสนมีวัดจำนวนมากถึง 141 วัด จำนวนวัดที่มีอยู่มากนี้ สอดคล้องกับการศึกษาทางโบราณคดีของกรมศิลปากรที่เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ซึ่งได้ค้นพบวัดในชุมชนต่าง ๆ ในเมือง 41 วัด นอกเมือง 5 วัด รวมจำนวน 45 วัดเป็นอย่างน้อย [3] วัดภายในเมืองเชียงแสนที่สำคัญ อาทิ วัดเจดีย์หลวงอันเป็นวัดที่มีเจดีย์ขนาดใหญ่ที่สุดในเมืองเชียงแสน วัดพระบวชที่พบหลักฐานการบูรณะก่อเจดีย์ทรงระฆังก่อครอบเจดีย์องค์เดิมที่เป็นทรงปราสาท เช่นเดียวกับวัดอาทิตันแก้วที่ปรากฏยอดดอกบัวตูมของเจดีย์องค์ในผ่านรอยแยกของเจดีย์องค์นอก เป็นต้น ส่วนวัดภายนอกเมืองเชียงแสนอันเป็นที่เลื่องลือถึงความงามทางสถาปัตยกรรมเจดีย์ และศิลปกรรมแห่งปูนปั้นประดับเจดีย์ คือ เจดีย์วัดป่าสัก นอกจากนี้ก็ยังมีวัดพระธาตุจอมกิตติ วัดพระธาตุผางา เป็นต้น

ด้วยประวัติศาสตร์อันยาวนาน โบราณสถานที่มีปริมาณมาก หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ และตำนานที่มีเนื้อหาเล่าประวัติศาสตร์พุทธศาสนาควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์การตั้งบ้านเมือง หลักฐานทั้งหมดได้สะท้อนภาพความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงแสน ในฐานะเป็นเมืองพระพุทธศาสนาเมื่อครั้งโบราณกาลได้เป็นอย่างดี ความโดดเด่นของเมืองเชียงแสน จึงเป็นเหตุผลให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการเกิดขึ้น

ของเมืองต่าง ๆ บนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน และความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอิทธิพลของพระบรมสารีริกธาตุ อันเป็นศาสนวัตถุที่ชาวล้านนาให้ความนับถืออย่างสูงว่า มีผลการตั้งบ้านเมืองบนที่ราบเชียงแสน หรือไม่ อย่างไร และเป็นไปในลักษณะใด

วัตถุประสงค์

ในการศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาดำเนินการที่อธิบายการตั้งบ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน (2) เพื่อศึกษาความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุ และ (3) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสารีริกธาตุกับการตั้งบ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน

ระเบียบวิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยเอกสารหลักที่ใช้วิเคราะห์ เป็นตำนาน 5 เรื่อง ได้แก่ (1) ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำในประชุมพงศาวดารภาคที่ 72 เล่ม 45 (2) ตำนานเมืองโยนกนาคนครสังขวิวัต (ตำนานสิงหนวัติ) ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 (3) พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนในประชุมพงศาวดารภาคที่ 61 ตำนานเหล่านี้เป็นตำนานชุดเดียวที่พบในปัจจุบัน ซึ่งอธิบายการเกิดขึ้นของเมืองต่าง ๆ บนที่ราบเชียงแสนทั้งหมดถูกเขียนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 20-22 [4-6] ช่วงที่พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ กำลังเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงล้านนา ตำนานเหล่านี้แต่งโดยพระสงฆ์ล้านนา มีแก่นเรื่องเพื่อสรรเสริญกษัตริย์ในราชวงศ์ทองลิน และอธิบายการเข้ามาของพุทธศาสนาในดินแดนนั้น ๆ (4) ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นตำนานที่เล่าเรื่องการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุตามคติความเชื่อของชาวล้านนา และ (5) ตำนานพระธาตุดอยตุง (ดอยตุง) เมืองเชียงแสน ในประชุมตำนานพระธาตุ เกี่ยวข้องกับการตั้งบ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน

ภายหลังศึกษาเอกสารแล้ว จึงลงพื้นที่สำรวจเมืองเชียงแสน โดยเริ่มจากการสำรวจผังเมืองเชียงแสน สำรวจวัดทั้งในและนอกเมืองเชียงแสนตามที่ปรากฏในตำนาน โดยเฉพาะวัดที่ประดิษฐานพระบรมธาตุเจดีย์ เพื่อที่จะระบุให้ได้ว่าวัดใดบ้างที่ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน วัดใดบ้างยังมีแต่เพียงรายชื่อในตำนานเท่านั้น ซึ่งข้อมูลส่วนนี้จะปรากฏในรูปแบบตารางท้ายบทความ

จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ เพื่อศึกษา วิเคราะห์ วิจาร์ณ เรียบเรียง ให้เป็นลำดับ ๆ ไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้ง

ผลการศึกษา

บ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน

ความหมายของที่ราบเชียงแสนในการศึกษาคั้งนี้ หมายถึง ที่ราบริมฝั่งทั้งสองฟากแม่น้ำโขง ทั้งฝั่งตะวันออกในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และฝั่งตะวันตกในเขตอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย เช่นเดียวกับความหมายของเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน ที่ไม่ได้หมายถึงเพียงเมืองเชียงแสนเท่านั้น ทว่า ยังหมายถึงเมืองอื่น ๆ ตามที่ปรากฏในตำนานด้วย ได้แก่ เมืองสุวรรณโคฒค้ำ เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัตร์ และเมืองหิริญนครเงินยาง ซึ่งเมืองเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบันสมัย

ลักษณะบ้านเมืองบนที่ราบเชียงแสนแต่ละเมืองเป็นเช่นไร

(1) เมืองสุวรรณโคฒค้ำ ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ปัจจุบันอยู่ในเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระยะเวลาของการดำรงอยู่ของเมืองสุวรรณโคฒค้ำ เป็นระยะเวลาเดียวกับที่พระพุทธเจ้าโกนาคมยังทรงมานตบนโลก มีสุวรรณมุขทวารเป็นกษัตริย์องค์แรก พระองค์สืบเชื้อสายพระมหาสมันตราชาจากกษัตริย์ชมพูทวีป การล่มสลายของเมืองสุวรรณโคฒค้ำ เริ่มต้นด้วยการสูญเสียวงศ์กษัตริย์ก่อนการล่มสลายของเมืองในเวลาต่อมา

เหตุการณ์การหมดวงศ์กษัตริย์นั้น เกิดขึ้นพร้อมกับการนิพพานของพระพุทธเจ้าโกนาคม ส่วนการล่มสลายของเมืองเกิดขึ้นในสมัยพระพุทธเจ้ากัสสปะ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปกครองที่ไม่เป็นธรรมของวงศ์กษัตริย์เชื้อสายพราหมณ์พาหิรเสนาจากเมืองโพธิสารหลวงที่เข้ามายึดอำนาจจากราชาวงศ์สุวรรณโคฒค้ำ

ด้วยเหตุนี้เมืองสุวรรณโคฒค้ำจึงดำรงอยู่ในช่วงระยะเวลาของพระพุทธเจ้าโกนาคม (หมดวงศ์กษัตริย์) ถึงพระพุทธเจ้ากัสสปะ (เมืองล่มสลาย)

อนึ่งการเล่าเรื่องย้อนกลับไปร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้านั้น เป็นวิธีการแบ่งเรื่องราวในตำนานออกเป็นช่วง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจไม่สับสน มีนัยว่าเมืองสุวรรณโคฒค้ำเป็นเมืองเก่าแก่ที่สุด มีอายุในสมัยพระพุทธเจ้าลำดับที่ 2 (พระพุทธเจ้าโกนาคม) และพระพุทธเจ้าลำดับที่ 3 (พระพุทธเจ้ากัสสปะ) จากพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในสมัยภัทรกัป หรือโลกปัจจุบันตามคติความเชื่อพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันเป็นพระพุทธเจ้าลำดับที่ 4 ส่วนพระพุทธเจ้าลำดับที่ 5 หรืออนาคตพุทธเจ้า คือพระศรีอาริยมตต์ไทย ยังไม่อุบัติ

(2) เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัตติ ตั้งอยู่บนที่ราบเชียงแสนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ตามตำนานว่าอยู่ตรงกันข้ามกับเมืองสุวรรณโคฒค้ำ สร้างโดยสิงหนวัตติกุมาร

กษัตริย์เชื้อสายพระยาสมันตราช จากเมืองนครหลวงไทยเทศ พระองค์สร้างเมืองโยนก
นาคพันธ์สิงหนวัติ เมื่ออายุ 18 ปี ก่อนที่พระพุทเจ้าโคตมะ (พระพุทเจ้าองค์ปัจจุบัน)
จะประสูติ 50 ปี หรือ 130 ปี ก่อนเกิดพุทศักราช การล่มสลายของเมืองโยนกนาคพันธ์
สิงหนวัติ เกิดขึ้นใน พ.ศ. 1003 เป็นการล่มสลายของเมืองก่อนที่วงศ์กษัตริย์สมันตราช
เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติจะสิ้นสุดไปจากแผ่นดินที่ราบเชียงแสนใน พ.ศ. 1740

เนื้อหาในตำนานแสดงนัยว่า เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติเป็นเมืองที่เกิดขึ้น
เป็นลำดับถัดมาจากเมืองสุวรรณโคตมา มีอายุร่วมสมัยกับพระพุทเจ้าลำดับที่ 4
(พระพุทเจ้าโคตมะ) ตั้งแต่ พ.ศ. -130 ถึง พ.ศ. 1740

(3) เมืองหิริญนครเงินยาง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ฝั่งตะวันตก คือ เมืองเชียงแสน
ในปัจจุบัน สร้างโดยลวจังกราช ซึ่งตำนานระบุวงศ์ของพระองค์ไว้ 2 นัย คือ 1) เชื้อสาย
เป็นลาว 2) เชื้อสายเป็นลัวะ พระองค์เป็นหัวหน้าชาวมิลักขุ (ชาวป่า) บนดอยตุง
จึงเป็นไปได้ว่า วงศ์เดิมของท่านน่าจะเป็นลาวเทิง ที่มีถิ่นอาศัยอยู่บนที่สูง ซึ่งมีความ
สัมพันธ์ทางเครือญาติกับลัวะ มีฐานะร่ำรวย เพราะมีจกหรือจอบที่ใช้ในการทำไร่
อยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้จึงเรียก ลาวจก

พระองค์สร้างเมืองหิริญนครเงินยาง ใน พ.ศ. 1181 (จ.ศ. 1) แทนเมืองโยนก
นาคพันธ์สิงหนวัติที่ล่มสลายไปใน พ.ศ. 1003 เนื่องจากช่วงเวลานี้ เป็นช่วงเวลาที่แผ่นดิน
ที่ราบเชียงแสน ยังมีกษัตริย์เชื้อสายสมันตราชจากเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ
ปกครองอยู่ (หมดวงค์ พ.ศ. 1740) การขึ้นครองราชย์ของลวจังกราช จึงต้องผูกพัน
กับพระพุทศาสนาในลักษณะการสืบเชื้อสายพระยาสมันตราชทางธรรม มิใช่ทางสายเลือด
ตามกษัตริย์ราชวงศ์ก่อน ๆ มา ซึ่งตำนานระบุว่า การสืบสายทางธรรมนี้ มีความสำคัญ
กว่าการสืบสายทางสายเลือด เพราะบางครั้งกษัตริย์ที่มีเชื้อสายทางสายเลือดอาจไม่มี
ธรรมในการปกครองเมืองก็ได้

ภายหลัง พ.ศ. 1740 จึงเป็นการหมดวงค์กษัตริย์สมันตราชเมืองโยนกนาคพันธ์
สิงหนวัติอย่างแท้จริง ตรงกับช่วงที่พญามังรายปกครองเมืองเชียงแสน ด้วยเหตุนี้
การขึ้นครองราชย์ของพระองค์ จึงเป็นเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่และถูกต้องขอบธรรมอย่างยิ่ง
นั่นเพราะ พระองค์สืบเชื้อสายพระยาสมันตราชทางธรรมจากลวจังกราช และสืบเชื้อสาย
จากขุนเจียง หรือขุนเจือง ทั้งเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แผ่นดินที่ราบเชียงแสน
ปราศจากอำนาจเก่าแล้ว ทำให้พระองค์เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางและสามารถแผ่
อำนาจขยายเมืองออกได้กว้างไกล ภายหลังพระองค์สถาปนาเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1839
เป็นต้นราชวงศ์มังราย ที่ปกครองอาณาจักรล้านนาในเวลาต่อมา

(4) เมืองเชียงแสน คือ เมืองที่มีระบบการปกครองสืบต่อมาจากเมืองหิรัญนครเงินยางตั้งแต่ พ.ศ. 1181 ลดความสำคัญลงไปในระยะเวลาที่ราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา ก่อนจะถูกฟื้นฟูขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 1830 สมัยพระเจ้าแสนภูปกครองล้านนา ต่อมา พ.ศ. 1972 เข้าสู่สมัยขุนนางครองเมืองเชียงแสน เพราะเชื้อกษัตริย์วงศ์มังรายในเมืองเชียงแสนขาดลงไป คงมีในเมืองเชียงใหม่และเมืองอื่น ๆ เริ่มตั้งแต่สมัยพระยาศรีสิทธิมหิมาหัยสงครามลุ่มฟ้ามาครองเมืองเชียงแสน ต่อมาใน พ.ศ. 2099 สมัยพระยารัตนกำพล พระองค์ไม่กระทำตามประเพณีโบราณ จึงเป็นเหตุให้พม่าเข้าปกครองเมืองในเวลาต่อมา คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2100 เป็นต้นไป ที่ฟ้ามั่งทราจากเมืองหงสาเข้าปราบเอาเมืองเชียงใหม่แล้วขึ้นมาตีเมืองเชียงแสน เมื่อหมดสมัยพระยาหาญเมืองพงที่ครองเมืองเชียงแสนตั้งแต่ พ.ศ. 2275 เมืองเชียงแสนก็ร้างลงไปเพราะเหตุจากสงคราม รอกการฟื้นฟูอีกครั้งในสมัยเจ้าเจ็ดตน ตรงกับสมัยต้นรัตนโกสินทร์ของไทย

เมืองเชียงแสนในตำนานระบุว่า มีประตูเมืองทั้งหมด 11 ประตู ทว่าจากการสำรวจพบเพียง 5 ประตู คือ ประตูยางเทิงทางทิศเหนือ ประตูดินขอทางทิศใต้ ประตูหนองมุด ประตูป่าสัก และประตูทัพผ่านทางทิศตะวันตก ส่วนอีก 6 ประตู คือ ประตูรั้วปึก ประตูท่าอ้อย ประตูท่าสุกัมภ์ ประตูท่าหลวง ประตูท่าเสาดิน และประตูท่าควาทางทิศตะวันออก ติดแม่น้ำโขงไม่ปรากฏ เพราะถูกแม่น้ำโขงกัดเซาะพังทลายไปแล้ว เช่นเดียวกับวัดกู่คำที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ดังนั้น เขตพื้นที่เมืองเชียงแสนในปัจจุบันจึงมีขนาดเล็กกว่าเมืองเชียงแสนในอดีต

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า การเกิดขึ้นของบ้านเมืองต่าง ๆ ถูกเชื่อมโยงเข้ากับประวัติพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับคติความเชื่อเรื่องพระยาสมันตราชา โดยกษัตริย์ที่ปกครองเมืองต้องสืบเชื้อสายมาจากพระยาสมันตราชา แบ่งเป็นการสืบเชื้อสายทางสายเลือดเช่นเดียวกับกษัตริย์เมืองสุวรรณโคฒาคำ และกษัตริย์เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ และการสืบเชื้อสายทางธรรมเช่นเดียวกับกษัตริย์เมืองหิรัญนครเงินยาง

พระยาสมันตราชาคือใคร

ตำนานอธิบายว่า พระองค์เป็นปฐมกษัตริย์ของโลก บ้างครั้งก็เรียกว่า พระมหาสมมติ เรื่องราวของพระยาสมันตราชาปรากฏเป็นต้นเค้าในอัครกัณฐสูตร อันเป็นพระสูตรสำคัญของพระพุทธศาสนาพระสูตรหนึ่ง อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 3 (ที่ขนิภา ย ปาฎิกวรรค) ได้อธิบายเหตุแห่งการกำเนิดขึ้นของกษัตริย์องค์แรกของโลกว่า เกิดขึ้นในสมัยที่บ้านเมืองวุ่นวาย เพราะผู้คนแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ดำเนินชีวิตไปตามกิเลส ไม่มีการยับยั้งชั่งใจ ไม่รู้จักศีลธรรม พระยาสมันตราชาจึงอุบัติในโลก

เป็นชายหนุ่มรูปงามมีปัญญาดี ผู้คนได้ตกลงร่วมใจกันเลือกพระองค์ขึ้นเป็นผู้นำ ให้ทำหน้าที่
ดำเนินดำเนินคนที่เข้ามารุกราน ปกป้องที่ดิน ด้วยเหตุนี้ ผู้นำจึงได้ชื่อว่า ราชา คือ ผู้ปกป้อง
หรือกษัตริย์ คือ ผู้ทำให้ผู้อื่นยินดี หรือพระมหากษัตริย์ คือ ผู้ที่ประชาชนยกย่องสมมติ
ขึ้นเป็นผู้นำ

กษัตริย์องค์แรกนี้ คือ พระพุทธเจ้าโคตมะนั้นเอง ดังปรากฏเรื่องราวในตำนานว่า
“...บังเกิดโกลาหลไปทั่วชมพูทวีป ต่อแต่นั้นมาพอประมาณได้ชั่วอายุคนหนึ่ง
พระบรมโพธิสัตว์องค์นามว่าเนกปัญญา คือ พระโคตมะนั้น เสด็จลงมาเกิดเป็นมนุษย์
มีลักษณะสวยงามยิ่งนัก บริสุทธิ์ถ้วนทุกแห่ง ปรากฏนามบัญญัติว่า ศากยมานพอยู่ที่
บ้านพราหมณ์ คือ มุลเมืองกัจฉาวดี อยู่ใต้แสนโกฏิปี พอถึงเวลาเป็นหนุ่มดั่งงาม มีปัญญา
เฉลียวฉลาด ่องอาจในราชกิจปริศนาอรรถธรรมสุขุมคัมภีร์ภาพย่องนัก ซึ่งอาจสามารถ
ที่จักสร้างให้เป็นอิสรภาพได้แท้ ครั้นนั้นเทพดาและมนุษย์ทั้งหลายก็พร้อมกันอภิเษก
พระบรมโพธิสัตว์ คือ มหาศากยมานพนั้นให้เป็นพระยา เป็นเจ้าของไร่นานิคมราชธานี
ในสกลชมพูทวีป จึงได้พระนามว่ามหาสมันตราช ชตติยะแต่นั้นมา...” [7]

สมัยของพระยาสมันตราชนั้น เป็นสมัยที่โลกกำเนิดขึ้นครั้งแรก ก่อนเวลาที่
พระพุทธเจ้าลำดับที่ 1 ใน 5 พระองค์ จะตรัสรู้ในโลก ภายหลังที่พระยาสมันตราช
สวรรคตแล้ว จึงไปอุบัติเป็นพระโพธิสัตว์ในสวรรค์ชั้นดุสิต เพื่อรอการกลับลงมาอุบัติ
เป็นพระพุทธเจ้าลำดับที่ 4 ในเวลาต่อมา

ส่วนวงศัวัณว่านครของพระยาสมันตราชบนโลก ก็ได้เป็นกษัตริย์ปกครองแผ่นดิน
ทั่วทั้งชมพูทวีป ดังว่า “...ตั้งแตรัชสมัยพระยามหาสมันตราชหน่อพุทธังกูรนั้น สืบเชื้อสาย
ตลอดมารวม 39 องค์ นานได้อสงไขยหนึ่ง ตั้งแต่นั้นมามีกษัตริย์เสวยราชสมบัติสืบมา
อีก 7,652 องค์ จนถึงพระยาสุภัทธานานได้ 55,000 ปี...” [7]

เรื่องพระยาสมันตราชนี้ สะท้อนคติความเชื่อสำคัญในพระพุทธศาสนาว่า
กษัตริย์ทุกพระองค์ในโลกนี้ ล้วนสืบเชื้อสายจากพระยาสมันตราชทั้งสิ้น เพราะวงศ์กษัตริย์
ในโลกตามคติเดิมของชาวอินเดีย นั้น มีเพียงวงศ์เดียว คือ วงศ์พระยาสมันตราชนั่นเอง

ภายหลังเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จึงเกิดมีการ
สืบเชื้อสายพระยาสมันตราช ทางธรรมขึ้นอีกทางหนึ่ง ดังกรณีของลวจังกราชที่รักษา
ปฏิบัติธรรม ดูแลพระธาตุตอยตุงเป็นเวลานานหลายร้อยปี ด้วยอาณิสสรผลบุญเมื่อตายไป
จึงเป็นเทพบุตร ต่อมาอุบัติเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองหิรัญนครเงินยาง ดังที่ปรากฏใน
ตำนานพระธาตุตอยตุงว่า “...ในที่นี้จักกล่าวเชิงตระกูลลาวจก ปู่เจ้าลาวจกสืบไปพาย
หน้าแล ส่วนขาทั้งสองก็มีใจปสาทยินดี ไนไตรรัตนแก้วทั้งสาม บ่ปมาทท่านมีสัง
และทะรงสีล 5 และทะรงสีล 8 เทียนยอมหื้อทานปัจจัยทั้ง 4 และเข้าน้ำโภชนาหาร

และวัดอุทกสมัย ดอกไม้เครื่องไล่ลาหาคันธของหอม มีชื่อทุ่งบุขามหาธาตุเจ้าและไตรรัตน คันจตุตถายก็ได้ไปเกิดเป็นภูมเทวดา ขาททั้งสองก็มีวิมานตั้งใหญ่สวยสมบัติทิพมากนัก ก็หยูร์กสามมหาธาตุเจ้านานประมาณ 1000 ปีเมืองคน แต่นั้นไปพายหน้าศาสนาพระเจ้า ก็ยังตั้งใหญ่ จักตั้งใหญ่เมืองยวนนาน 5000 พระวัสสาชะแล เท่าว่าพระยาขัติยรมชม หากสัตว์อันสวยเมืองยวน บังเกิดมีด้วยราชสมบัติในประเทศเขตเมืองยวนนี้ก็เป็นอัมมิกใจบาบมากนัก ภูมเทวดาลาวจกมัจฉัยกยอศาสนาพระเจ้า มักจักใคร่ตั้งไว้ยังขัติยราชกสัตว์รัตนเป็นอัมมิก ได้คำชูศาสนาพระพุทเจ้าตราบต่อเท่า 5000 วัสสาว่อัน...” [8]

การยอมรับนับถือพระพุทศาสนาของลวจังกราช เป็นนัยแสดงให้เห็นถึงความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ เรียกธรรมทายาท หรือการสืบเชื้อสายพระยามันตราขาททางธรรม พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ [9] เชื่อว่าธรรมทายาทนี้ “...น่าจะเป็นการสร้างสิทธิธรรมในการสถาปนาภคัตริย์ที่เป็นวงศ์พื้นเมือง...” แต่อาจเป็นเพราะในระยเวลาดังกล่าว วงศ์ภคัตริย์เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติยังสืบสายอยู่บนแผ่นดินที่ราบเชียงแสนตั้งที่อธิบายมาก่อนหน้านี้แล้วก็ได้

การล่มสลายของเมือง หรือการหมดวงศ์ภคัตริย์ปกครองเมือง มีปัจจัยใดเป็นสาเหตุสำคัญ

ตำนานอธิบายเรื่องนี้ว่า นอกจากเกิดจากการไม่มีเชื้อสายพระมหาสมมติ ทั้งทางสายเลือดและทางธรรมแล้ว ยังเกิดขึ้นได้จากการที่ภคัตริย์ปกครองเมืองโดยปราศจากธรรม (ทศพิธราชธรรม) หรือเป็นผู้ละเลยประเพณีโบราณ เช่น กรณีเมืองสุวรรณโคมค้ำ ระยะเวลาที่ถูกปกครองโดยขอมจากเมืองอุ้มงค์คเสลา ซึ่งผู้ปกครองมีพฤติกรรมระดับสัตย์ คดโกงพ่อค้าวานิช ผู้มีคุณธรรม เป็นเหตุให้พญานาคขุดควักแผ่นดินเอาน้ำเข้าท่วมเมืองสุวรรณโคมค้ำ หรือในกรณีเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติที่เกิดจากการไม่เคารพธรรมนิยมบ้านเมืองแต่เก่าก่อน ประชาชนพร้อมใจกันกินปลา ตะเพียนเผือกขนาดใหญ่ที่จับได้ ซึ่งคนโบราณเชื่อว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นเหตุให้เมืองล่มเป็นหนองน้ำใหญ่ด้วยฤทธิ์พญานาคเช่นกัน และเป็นเช่นเดียวกับเหตุผลที่ตำนานให้ไว้เมื่อเมืองเชียงแสนต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าว่า เกิดจากการที่ขุนนางซึ่งปกครองเมืองเชียงแสนไม่ได้กระทำตามประเพณีโบราณ

การล่มสลายของเมืองในสมัยก่อน ก็เป็นการเปิดพื้นที่ของตำนานทำให้เกิดการเริ่มต้นของเมืองสมัยต่อมาได้

ทศพิธราชธรรมสำคัญอย่างไร

ทศพิธราชธรรมนี้ บางครั้งก็เรียกธรรมราชา หรือราชาธรรม บางตำนานก็เรียก กุศลกรรมบถ 10 บางตำนานก็เรียกธรรมเท่านั้น ในตำนานมูลศาสนาว่า “...กุศลธรรม

ทั้งหลาย 10 นี้ นักปราชญ์เจ้าทั้งหลายกล่าวว่าเป็นจารีตแห่งท้าวพระยามาแต่ก่อน...” [10]

การที่กษัตริย์ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม จะนำมาซึ่งความสงบสุขของประชาชนและบ้านเมือง ดังที่ปรากฏในจามเทวีวงศ์ว่า “...จำเดิมแต่กาลนั้นมา พระเจ้ามหันตยศได้ครอบครองสมบัติสิริราชสมบัติทั้งสิ้น ด้วยพระองค์เอง มีให้กำเริบราชธรรมทั้งสิบประการ ทรงพระราชทานโวาทาสั่งสอนประชุมชนในพระราชอาณาเขตทริภุญไชยนคร ไม่ให้เสื่อมสูญจากกุศลธรรม ส่วนพระองค์เองกำจัดอคติธรรมเสีย ทรงสมาทานอยู่แต่ในคติธรรม พระองค์นับถือพระฤๅษีเหล่านั้นเป็นอย่างยิ่ง แลมีความเคารพในบุคคลผู้ประพฤดีในธรรม พระองค์หาพระโรคพาธมิได้ สมบูรณ์ไปด้วยความสุข มีพระราชบุตรพระราชธิดาเจริญยิ่ง เทพเจ้าทั้งหลายก็อภิบาลรักษาพระองค์ เพราะเหตุฉะนั้นพระองค์ครอบครองสิริราชสมบัติอยู่ถึงแปดสิบปี ก็เสด็จสวรรคตไปบังเกิดในเทวโลกด้วยบุญกรรมที่พระองค์ได้กระทำแล้วนั้น...” [11]

ทว่าหากกษัตริย์องค์ใดไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม จะนำความเดือดร้อนมาสู่กษัตริย์ ประชาชน และบ้านเมือง ผลร้ายที่สุดทำให้บ้านเมืองนั้นล่มสลาย วงศ์กษัตริย์สูญสิ้น ดังปรากฏในตำนานมูลศาสนาว่า “...ถ้าหากว่าพระยาองค์ใดมาเสวยราชสมบัติในพระนครอันนี้ ประกอบได้ด้วยอธรรมไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมนั้น อาณาประชาราษฎร์จะเดือดร้อน เสื่อมถอยจากทรัพย์สมบัติ อดอยากไปด้วยประการต่าง ๆ ...” [10] ในจามเทวีวงศ์ ว่า “...เมื่อพระราชาผิดธรรมมีอยู่ในประเทศใด อุบาทว์ทั้งหลายก็ย่อมมีขึ้นในประเทศนั้น...” [11] ชินกาลมาลีปกรณ์ ว่า “...เมืองรันนุประให้ลืมหายด้วยความอยู่ดีธรรม ตัดสินคดีดีลูกแม่...” [12]

ทศพิธราชธรรมนี้ มิได้เป็นเพียงข้อปฏิบัติสำหรับกษัตริย์เท่านั้น ทว่ายังหมายถึงพันธะที่ชนชั้นปกครองต้องอุทิศบำารุงพระพุทธศาสนาด้วย ทั้งการสร้างถาวรวัตถุและการเกื้อกูลสงฆ์ ตลอดจนจนถึงเป็นสายสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การธำรงความยุติธรรมในสังคม

ความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธเจ้า เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเรียกพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นศาสนสถานสำคัญของเมือง เมื่อกษัตริย์ล้านนาขึ้นครองราชย์ พระองค์จะต้องเดินทางไปนมัสการพระบรมธาตุเจดีย์เสียก่อน เพื่อความเป็นสิริมงคลของบ้านเมือง เช่น ที่ปรากฏในตำนานเมืองทริภุญนครเงินยางว่า การขึ้นไปนมัสการพระธาตุคุดยตุงของลาวจิงกราชเมื่อแรกขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองทริภุญนครเงินยาง

เป็นเหตุให้บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ดังว่า “...ท่านก็ขึ้นนมัสการพระเจ้าดี คือ ภูเขาทอง (คือ ดอยตุง) ทุกปีมิได้ขาด ท่านก็บังคับให้พวกทำมีละ คือ ผู้รักษาพระเจ้าดี 500 คน อยู่รักษาพระเจ้าดีตามประเพณีมาแต่ก่อน บ้านเมืองก็ย่อมมีความเจริญสุขทุกเมื่อ...” [2]

พุทธประสงค์ที่ปรารถนาให้เหล่าชนได้สักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุภายหลัง การปรินิพพาน เพื่อประโยชน์และความสุขของผู้บูชา [13] เป็นเหตุให้เกิดมีตำนานเกี่ยวกับการเดินทางไปประธานพระเกศาธาตุหรือพระบาทในเมืองต่าง ๆ โดยการเสด็จของ พระพุทธเจ้า อาทิ ในตำนานสิงหนวัติกุมาร ได้แสดงเหตุการณ์ในพรรษาที่ 20 (60 ปี ก่อนพุทธศักราช) ที่พระพุทธเจ้าเสด็จมายังดอยสามเส้า (ดอยตุง) และทรงพุทธพยากรณ์ว่า ภายหน้าดอยสามเส้าจะเป็นสถานที่ประดิษฐานมหาสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น หรือในผูกที่ 1 ของตำนานพระเจ้าเลียบโลก ที่เล่าเรื่องเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากเมือง พาราณสี ประเทศอินเดีย มุ่งสู่เมืองลี อาณาจักรทริภุชชัย จากนั้นเสด็จเมืองอภินวนคร (เชียงใหม่) เมืองฝาง เมืองเชียงดาว แล้วเสด็จไปอาณาจักรสิบสองปันนา เมืองแสนหวี ต่อไปเมืองหนองแส เสด็จกลับกรุงโกสัมพีโดยผ่านลุ่มแม่น้ำสาละวิน อาณาจักรหงสาวดี เสด็จจดอยเวภารบรรพต (รังจู้ง) อันเป็นรอยต่อเขตแดน 3 อาณาจักร ได้แก่ กรุงโกสัมพี ทริภุชชัย และเมืองแพรวหลวง ต่อจากนั้นจึงเสด็จกลับเขตวันมหาวิหาร เมืองสาวตลี ในประเทศอินเดีย การเสด็จไปเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า เป็นไป เพื่อประธานพระเกศาธาตุและพระบาท เช่นเดียวกับเนื้อหาในผูกที่ 8-9 ของตำนาน พระเจ้าเลียบโลก ที่แสดงผ่านการเดินทางไปยังเมืองเขมรัฐ (เชียงตุง) เมืองเพียะ (พยาก) ตอนเหนือสุดของเมืองเชียงราย เชียงแสน ข้ามแม่น้ำกกเข้าเมืองเชียงราย ต่อไปเมืองพะเยา เมืองลำปาง สู่เมืองน่าน แพร่ ฮอด ลี เมืองทริภุชชัย เชียงใหม่ และเชียงดาว เป็นต้น

ดินแดนต่าง ๆ ในตำนานพระเจ้าเลียบโลกนี้ แสดงนัยสำคัญของความสัมพันธ์ ของเมืองและผู้คนในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธศาสนาได้แพร่กระจายเข้าไปถึงแล้ว ในต้นพุทธศตวรรษที่ 21-22 อันเป็นระยะเวลาแห่งการจดจารตำนานเรื่องนี้

ภายหลังพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์รูปสำคัญจะเป็นผู้นำพระบรม สารีริกธาตุไปประดิษฐานตามเมืองต่าง ๆ ตามพุทธทำนาย โดยมอบให้กษัตริย์เมืองนั้น ๆ นำไปประดิษฐานในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเมือง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่บนภูเขาสูง ตำนานล้านนา ได้อธิบายคำทำนายว่าบ้านเมืองใดเหมาะสมกับการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุหรือไม่ โดยหากเมื่ออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุแสดงให้กษัตริย์เมืองนั้นแล้ว พระบรมสารีริกธาตุ กระทำพุทธนิหารปรากฏให้เห็น เป็นสัญลักษณ์แสดงว่าบ้านเมืองนั้นเป็นสถานที่ เหมาะสมกับการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุองค์นั้น แต่หากไม่แสดงพุทธนิหารใด มินัยว่าบ้านเมืองนั้น ไม่ใช่สถานที่อันควรจะประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ดังปรากฏเรื่องราวในตำนานพระธาตุดอยสุเทพ ที่พระสมุนแสดงพระบรมสารีริกธาตุให้กษัตริย์เมืองสุโขทัย ปรากฏว่าพระบรมสารีริกธาตุไม่แสดงพุทธานิหารต่างออกไปจากเมื่อพระสมุนแสดงพระบรมสารีริกธาตุให้กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ ดังว่า “...แลมหาสมุนเจ้ามาสู่เมืองสุโขไทยแล้วก็บูชาสักการะมากนัก แล้วก็สร้างธาตุพระพุทเจ้า ๆ ก็บกระทำปาฏิหาริย์แก่พระยาสักก้อน เหตุว่าเมืองสุโขไทยบเป็นที่ฐาปนาธาตุพระพุทเจ้าองค์ประเสริฐแล...” [14]

จากตำนานการแพร่กระจายของพระพุทศาสนาผ่านพระบรมสารีริกธาตุในเมืองต่าง ๆ ของล้านนา ได้นำมาสู่ประเพณีการนับถือพระบรมสารีริกธาตุของชาวล้านนาในปัจจุบัน ในการเดินทางไปนมัสการพระบรมธาตุ หรือพระบาทในดินแดนพระพุทศาสนาเถรวาทในเมืองต่าง ๆ ตลอดจนถึงการไปนมัสการพระธาตุประจำปีเกิด อาทิ ข้อความในพระเจ้าเลียบโลกผูกที่ 1 ที่ได้กล่าวถึงพระญามังรายเดินทางไปนมัสการพระบาทรั้งรุ่งเป็นต้น

นอกจากพระบรมสารีริกธาตุจะเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดขึ้นของพระพุทศาสนาในเมืองต่าง ๆ ยังเป็นสัญลักษณ์ของการสูญสิ้นไปของพระพุทศาสนาในเมืองนั้น ๆ ด้วยที่เรียก ธาตุอันตรธาน ปรากฏเรื่องราวในปัญจอันตรธาน หรือการอันตรธาน 5 อย่าง

ธาตุอันตรธาน หมายถึง การเสื่อมสูญของผู้ที่จะกระทำการสักการบูชาพระอัฐิหรือพระบรมสารีริกธาตุ แสดงลำดับขั้นตอนการสูญไปดังนี้

ขั้นแรกพระบรมสารีริกธาตุที่ไม่ได้รับการสักการบูชา ก็จะเสด็จไปสู่ที่ที่ยังมีการสักการบูชาอยู่ เมื่อเวลาผ่านไปไม่มีการสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุในที่ทั้งปวง พระธาตุทั้งหลายในลังกาทวีปจะมารวมกันแล้วเสด็จไปสู่มหาเจดีย์ จากมหาเจดีย์ไปสู่สู่นาคเจดีย์ ไปสู่โพธิบัลลังก์แห่งเดียว และจะมาประชุมกันที่ต้นพระศรีมหาโพธิ แล้วรวมเป็นพุทธรูปของพระองค์ แสดงพุทสรีระแล้วนั่งขัดสมาธิ ณ โพธิบัลลังก์ แล้วจึงกระทำปาฏิหาริย์แสดงเหมือนในวันแสดงยมกปาฏิหาริย์ หลังจากนั้นเปลวไฟก็จะลุกไหม้พระสรีระธาตุที่ประกอบเป็นพุทธรูปเหล่านั้นพุ่งขึ้นไปถึงพรหมโลก แม้พระธาตุเท่าเม็ดดพันธุ์ผักกาดก็ถูกไหม้สิ้นไป เมื่อนั้นจึงถึงกาลแห่งธาตุอันตรธาน

ในบริบทนี้ พระบรมสารีริกธาตุจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสื่อมสลายไปของพระพุทศาสนาในเมืองต่าง ๆ

สรุปได้ว่า พระบรมสารีริกธาตุถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ในการเกิดขึ้นของเมืองสำคัญในล้านนา การมีอยู่ของพระบรมสารีริกธาตุในเมืองต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทศาสนา ก่อเกิดประเพณีการบูชาพระธาตุและการเดินทางไปนมัสการ

พระธาตุเจดีย์ตามเมืองต่าง ๆ และการสิ้นสุดสูญไปของพระบรมสารีริกธาตุ เป็นสัญลักษณ์ของการสิ้นสุดสูญไปของพระพุทธศาสนาในเมืองนั้น ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสารีริกธาตุกับบ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบ เชียงแสน

พระบรมธาตุเจดีย์คู่บ้านคู่มืองบนที่ราบเชียงแสน คือ องค์โต

ตำนานบ้านเมืองบนที่ราบเชียงแสน ระบุอย่างชัดเจนว่า พระธาตุดอยตุง คือ พระบรมธาตุเจดีย์คู่บ้านคู่มืองบนที่ราบเชียงแสน ประวัติพระธาตุดอยตุงสัมพันธ์กับประวัติการสร้างเมือง และประวัติการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ และเมืองหิรัญนครเงินยาง โดยเฉพาะเมืองหิรัญนครเงินยางนั้น ดอยตุงมีฐานะเป็นที่อยู่ดั้งเดิมของต้นวงศ์ลาวจิงกราช ปฐมกษัตริย์ของเมืองด้วย

ด้วยเหตุนี้ เมื่อกษัตริย์องค์โตขึ้นปกครองเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ หิรัญนครเงินยาง หรือเมืองเชียงแสน รวมถึงเมืองเชียงใหม่ ต้องเสด็จไปนมัสการพระธาตุดอยตุง เพื่อความเป็นสิริมงคลของบ้านเมือง ดังว่า “...ตั้งแต่มังรายก็เวนมิลักขุ 500 ครวไว้อุปถัมภมหาธาตุเจ้าสี่ราชประเวณีมาตั้งนี้ แรกแต่พระยาครามเสวยราชสมบัติบังเกิดด้วยปสาพสัทธาในวรชินธาตุเจ้าก็จิงสดับ จตุรงคเสนามีสัตบุชชาปการณบวรมนแลก็เสด็จลีสลามาไหว้วรชินธาตุเจ้า ก็อุปถัมภตามราชสัทธาแล้วก็เวนมิลักขุ 500 ครวเรือนไว้อุปถัมภมหาธาตุ และเขตด้านสามพันวารอดชู้ก้าด้วยราชประเวณี เรียงนั้นไปพายหน้ามาถึงพระยาแสนภู และพระยาคำฟู พระยาผายู พระยาเจ็ดพันตู พระยามหาพรหม พระยาโลกตรา (พระยากีณา) พระยาแสนเมืองมา กสัตรามหาราชสี่ประเวณีก็มีตั้งนี้ กสัตรามหาราชชื่อกีณาเสวยสมบัติในนพบุรีแล้ว มีสกลเสนาเปนบริวาร มีเครื่องบูชาขึ้นไหว้วรชินธาตุเจ้าก็อุปถัมภตามราชยส แล้วปงราชอนุญาตอาชญาทานคามเขต 3 พันวารอดชู้ก้าแล้ว ก็เวนมิลักขุ 500 ครวเปนทานหยาดน้ำไว้สนั้น ...เรียงนั้นไปพายหน้าพระยาลการาช (พระยาศิลโกราช) ได้เสวยราชสมบัติในนครพิงไชย ก็บรมนยังประเวณีจิงจักแต่งเครื่องบูชาพร้อมแล้วทั้งมวนกับคัมภีร์มาไว้สัการบูชามหาธาตุเจ้าคัมภีร์หนึ่งไว้ทือเปนที่ตั้งตำนาน ตราหลาบเงิน ก็เวนมิลักขุ 500 คน และไร่นาคามเขตด้านละสามพันวารอดชู้ก้าแล...” [8]

เนื้อหาในตำนานข้างต้น ได้สะท้อนความสำคัญของพระธาตุดอยตุงในฐานะเจดีย์สำคัญของเมืองบนที่ราบเชียงแสน

ประวัติพระธาตุดอยตุงสัมพันธ์กับเรื่องราวเมืองบนที่ราบเชียงแสนอย่างไร
ประวัติพระธาตุดอยตุง เล่าถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าที่ดอยสามเส้า
พร้อมบริวาร 500 องค์ ครั้งนั้นพระพุทธองค์ประทับนั่งบนก้อนหินก้อนหนึ่ง ที่มีสัณฐาน
ดั่งมะนาวผ่าครึ่งบนดอยปู่เจ้า พร้อมทำนายว่าเมืองนี้ (เมืองเชียงแสน) จะเป็นที่ตั้งศาสนา
ไปตราบเท่า 5000 ปี เมื่อตลาคติพิพพานไปแล้ว จักเป็นสถานที่ไว้สรีระธาตุคู่ก้ามัดเบื้องซ้าย
(กระดูกไหปลาร้าด้านซ้าย) พระมหากัสสปเถระจะเอามาหาธาตุนี้มาบรรจุไว้ที่ผาก่อนนี้
ภายหลังสมัยพระยาอชุตราชครองเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติใน พ.ศ. 1 พระองค์ได้รับ
พระบรมธาตุคู่ก้ามัดก้ำซ้ายกับธาตุทั้งปวง 500 องค์ จากพระมหากัสสปเจ้าตามพุทธ
ทำนาย จึงนำพระบรมสารีริกธาตุทั้งหมดมาประดิษฐานบนดอยสามเส้า

พระมหากัสสปะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุธาตุตั้งเหนือหินก้อนหนึ่ง พระธาตุ
ก็จมลงในหิน ลึกลงไป 8 ศอก พระยาอชุตราชได้อยู่อุปัฏฐากพระบรมสารีริกธาตุ
พร้อมพระอรหันต์ทั้งหลาย ครั้งนั้นได้เรียกปู่เจ้าลาวจก ยาเจ้าลาวจกมา แล้วให้ทองคำ
1,000 เพื่อซื้อที่ดินให้เป็นของพระธาตุเจดีย์ ด้านละ 3000 วา ให้ชาวป่ามีลูกขูทั้งหลาย
500 คนอยู่อุปัฏฐากพระธาตุ จากนั้นพระมหากัสสปะอธิษฐานตุยยาว 7000 วา กว้าง 5000 วา
บูชาพระธาตุ ตั้งแต่นั้นจึงเรียกดอยปู่เจ้านี้ว่า ดอยตุง ต่อมาสมัยพระมังรายนราช
ราว พ.ศ. 100 มหาวชิโรโทธิเจ้าและพระอรหันต์อื่น ๆ กับฤาษี 500 ตน ได้อัญเชิญ
พระบรมสารีริกธาตุอีกจำนวน 150 องค์ มาประดิษฐานซ้อนลงไป ลึก 6 ศอก
เหนือพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานในครั้งแรก จากนั้นพระมังรายนราชจึงได้
สร้างเจดีย์ครอบไว้

จากเนื้อหาในตำนานทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระธาตุดอยตุง
กับเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติและเมืองหิรัญนครเงินยาง ในฐานะเป็นเจดีย์ที่เก่าที่สุด
ซึ่งถูกสถาปนามาตั้งแต่ พ.ศ. 1 บนภูเขาสูงนอกเมือง โดยการสถาปนาเจดีย์เกิดขึ้น
ในสมัยเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ เกี่ยวข้องกับการสถาปนาक्षัตริย์ในราชวงศ์
หิรัญนครเงินยาง คือ ปู่เจ้าลาวจกที่ต่อมาเป็นลวจักรราชครองเมืองหิรัญนครเงินยาง
ใน พ.ศ. 1181 และเกี่ยวข้องกับการสืบเชื้อสายพระยาสมันตราช ทางสายธรรมตามที่ได้
อธิบายได้ก่อนหน้านี้แล้ว

พระธาตุดอยตุงตั้งอยู่บนภูเขาทางทิศใต้ของภูเขาสามลูกที่เรียงติดกัน ซึ่งรู้จักกัน
ในปัจจุบันว่าดอยนางนอน ตั้งอยู่ในเขตการปกครองตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย
จังหวัดเชียงราย ในตำนานเรียกดอยนางนอนว่า ดอยสามเส้า หรือดอยดินแดง เป็นที่อยู่
ของบรรพชนตระกูลลาวจกหรือลวจักรราชปฐมกษัตริย์เมืองหิรัญนครเงินยาง ภูเขาลูกที่อยู่
ทางทิศเหนือนั้น ชื่อภูเขาท่า ลูกที่อยู่ตอนกลางชื่อภูเขาย่าเจ้า เพราะเป็นที่อยู่ของยาเจ้าลาวจก

ส่วนลูกที่อยู่ทางใต้ เรียกว่าภูเขาปู่เจ้า เพราะเป็นที่อยู่ของปู่เจ้าลาวจก ที่เชิงคดอยเป็นตลาดค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชนบนพื้นที่สูงกับชนในที่ราบ เรียก เมืองไร่เมืองบวบ

เมื่อพิจารณาพื้นที่ตั้งพระธาตุอันห่างจากตัวเมืองเชียงแสนถึง 10 กิโลเมตร ศรีศักร วัลลิโภดม [15] ให้ความเห็นว่า ที่สร้างเจดีย์สำคัญนอกเมืองนั้น เป็นไปเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางมาขึ้นมัสการของผู้คนต่างบ้านเมือง และเพื่อป้องกันเหตุร้ายในเมือง ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าที่ตั้งของพระธาตุคดอยตั้งอาจอยู่ในพื้นที่กลางอันเป็นพื้นที่สาธารณะของเมืองต่าง ๆ บนที่ราบเชียงแสนก็ได้ ซึ่งทำให้ผู้คนทุกเมืองสามารถเดินทางมาขึ้นมัสการพระธาตุคดอยได้เสมอกัน และพื้นที่กลางนี้คงเคยเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชนพื้นเมืองมาก่อน เมื่อชนพื้นเมืองรับพระพุทธศาสนาหรือเมื่อพระพุทธศาสนาจากภายนอกเข้าไปถึงดินแดนโบราณ จึงมีการสร้างสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ พระบาท พระพุทธรูป แทนที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ของชนพื้นเมืองเดิม เป็นไปตามที่ปรากฏในเนื้อหาตำนานพระเจ้าเลียบโลก

ข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่พบว่า พระธาตุคดอยตั้งเป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังแปดเหลี่ยม เรียงคู่กัน 2 องค์ บนฐานเดียวกัน รูปแบบนี้เป็นรูปแบบดั้งเดิมที่ได้รับการบูรณะในสมัยครุฑปราสาท พ.ศ. 2470 ก่อนจะถูกครอบด้วยเจดีย์ทรงปราสาทตามการออกแบบของ จิตต์ บัวบุศย์ ใน พ.ศ. 2516 ต่อมาใน พ.ศ. 2549 กรมศิลปากรได้ดำเนินงานโบราณคดีที่วัดพระธาตุคดอยตุง ได้สันนิษฐานว่าเจดีย์ทรงระฆังในผังแปดเหลี่ยมองค์เดิมนั้น สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพระญาโกณา ในพุทธศตวรรษที่ 21 ในการบูรณะครั้งนั้น กรมศิลปากรได้ถอดเจดีย์องค์นอกแบบปราสาทออก ให้ปรากฏเป็นเจดีย์องค์เดิมที่ถูกครอบไว้ด้านใน [16]

พระบรมธาตุเจดีย์องค์อันบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสนมีที่ใดบ้าง

ทั้งนี้ในตำนานยังได้ระบุพระธาตุองค์อื่น ๆ ทั้งในเมืองโยนกนาคนพันธ์สิงหนวัติ เมืองไชยนาธาราญหรือเมืองสุวรรณโคมคำเดิม และเมืองเชียงแสนด้วย จำแนกได้ดังนี้

(1) เมืองโยนกนาคนพันธ์สิงหนวัติ นอกจากพระยาอชุตราชจะสถาปนาพระธาตุคดอยตุงแล้ว พระองค์ยังได้สถาปนาพระธาตุเจดีย์ดอยแก้ว ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงแสน ใน พ.ศ. 2 เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุส่วนตาและพระบาทด้านขวา ต่อมาใน พ.ศ. 280 พระองค์ยังได้สร้างพระบรมธาตุช้างมูบบนดอยช้างมูบ ทางทิศตะวันตกของดอยตุง บรรจุพระบรมธาตุจากเมืองราชคฤห์ 15 องค์ เท้ามอหนากแก้วแดง 5 องค์ เท้าเม็ดข้าวสารหักครึ่ง 5 องค์ เท้าพรรณผัดกาด 5 องค์ ที่สุรเทพาภาษาฮ่อเชียงมา สมัยพระองค์เจ้าแก้ว สร้างพระบรมธาตุคดอยเวาหรือดอยเว้า ใน พ.ศ. 295 และสมัยพระเจ้าพรหม สร้างพระบรมธาตุจอมกิตติ

ใน พ.ศ. 924 ประดิษฐานพระมหาธาตุกระดูกหน้าผาก ที่พุทธโฆษาจารย์นำมาจากลังกา รวมทั้งสิ้น 5 องค์

(2) เมืองไชยนาถหรือเมืองสุวรรณโคณฑ์เดิม มีเจดีย์จอมทองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พุทธโฆษาจารย์นำมาจากลังกาใน พ.ศ. 924 ครั้งเดียวกับที่สร้างพระบรมธาตุจอมกิติ

ในตำนานยังปรากฏเจดีย์ที่พระเจ้าแว่นและพระเจ้าแก้วสร้าง (ไม่ปรากฏชื่อและที่ตั้ง) เจดีย์ที่วัดป่าดักหลวงหัวดอน วัดภูควาว วัดโพธิ์ศรี วัดศรีนาง วัดป่าดักน้อย วัดสอยฟ้า วัดหมากปิงหลวง วัดบุพพลา วัดหางดอน วัดสร้อยหลาก วัดเรือนแก้ว วัดแจงไคร้ วัดแว่นแก้ว วัดโคมค้ำ วัดหาดนางแสน วัดจิ้งพรี้า วัดเชียงยืน วัดหาดฮ่อ วัดเชียงลาว วัดยางทราย วัดผาหงอ เป็นต้น เจดีย์ในวัดทั้งหมดนี้ไม่ทราบที่ตั้ง เพราะตั้งอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ยังไม่มีการสำรวจทางโบราณคดีแต่อย่างใด

(3) เมืองเชียงแสน ตามที่ปรากฏในพงศาวดารภาคที่ 61 [2] ระบุว่า วัดภายในเมืองเชียงแสน มี 75 วัด ภายนอกเมืองเชียงแสนมี 66 วัด รวม 141 วัด ในจำนวนนี้มีวัดสำคัญที่ประดิษฐานเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ดังนี้ วัดพระบรมธาตุจอมกิติ วัดแจ้งสิบุญเรือง วัดป่าสัก วัดบุญยืน วัดพระแก้ว (เกาะดอนแทน ไม่ทราบที่ตั้ง) วัดพระคำ (เกาะดอนแทน ไม่ทราบที่ตั้ง) วัดพระครู (ไม่ทราบที่ตั้ง) วัดป่าตาล (เกาะดอนแทน ไม่ทราบที่ตั้ง) วัดคว้าง วัดพระเจ้าล้านทอง วัดอาทิตย์แก้ว (วัดอาทิตย์แก้ว หมายถึง วัดลำดับแรก) วัดสมภาร (ไม่ทราบที่ตั้ง) และวัดพระยืน รวม 12 องค์ ไม่นับพระบรมธาตุจอมกิติที่สร้างมาตั้งแต่สมัยเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหวัติ

สรุปได้ว่า บนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน มีพระบรมธาตุเจดีย์อื่น ๆ นอกจากพระบรมธาตุดอยตุง จำนวนทั้งสิ้น 18 องค์ แบ่งเป็นในเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหวัติจำนวน 5 องค์ ในเมืองไชยนาถหรือเมืองสุวรรณโคณฑ์เดิม มีจำนวน 1 องค์ ในเมืองเชียงแสน มีจำนวน 12 องค์ ที่ไม่ทราบที่ตั้งมี 5 องค์ แจกแจงในรูปแบบตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 พระบรมธาตุเจดีย์ในเมืองต่าง ๆ บนที่ราบเมืองเชียงแสน

กษัตริย์	เมือง	พระบรมธาตุเจดีย์	ที่ตั้ง	พ.ศ. สร้าง	บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
พระยาอชุตราช	เมืองโยนกันนาค พันธิ่งหนวัติ	พระธาตุดอยตุง	อ.แม่สาย จ.เชียงราย	1	พระมหากัสสปเจ้า ได้นำพระบรมธาตุก ด้ามมีดกำชัย กับธาตุเจ้าฟ้างบวง 500 องค์ พระบรมธาตุดุกคี่มีดและธาตุ ทินตธาตุ เกศาธาตุ
พระมิ่งรายนราช	เมืองโยนกันนาค พันธิ่งหนวัติ			100	มหาวชิโรเพ็ฐเจ้าและอรหันต์อื่น ๆ กับฤๅษี 500 ตน นำ พระบรมสารีริกธาตุจำนวน 150 พระองค์ อธิษฐานให้ จมในก้อนหิน พระมิ่งรายนราชสร้างเจดีย์กวม สุระโเวถยานำมาจากเมืองราชฤทธิ์ จำนวน 50 องค์
พระยาอชุตราช	เมืองโยนกันนาค พันธิ่งหนวัติ	พระบรมธาตุดอยแก้ว ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของเมืองเชียงแสน	ต.จันจว้าใต้ อ.แม่จัน จ.เชียงราย	2	มหากัจจายนเถรเจ้าได้อัญเชิญธาตุกระดูกตา ติน พระพุทธรูปเจ้ากัชาวา
พระองค์เจ้าแก้ว	เมืองโยนกันนาค พันธิ่งหนวัติ	พระบรมธาตุดอยช้างมูบ ทางทิศตะวันตก ของ พระธาตุดอยตุง	อ.แม่สาย จ.เชียงราย	280	สุรเทพภูพาน นำพระบรมธาตุจากเมืองราชคฤห์ 15 องค์ เทามอนหมากแก้วแดง 5 องค์ เท่าเม็ฒิวาสารหักครึ่ง 5 องค์ เท่าพรณัมภักกาด 5 องค์
พระองค์เจ้าแก้ว	เมืองโยนกันนาค พันธิ่งหนวัติ	พระบรมธาตุดอยเวา	อ.แม่สาย จ.เชียงราย	295	

ตารางที่ 1 พระบรมธาตุเจดีย์ในเมืองต่าง ๆ บนที่ราบเมืองเชียงแสน (ต่อ)

กษัตริย์	เมือง	พระบรมธาตุเจดีย์	ที่ตั้ง	พ.ศ. สร้าง	บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
พระเจ้าพรหม	เมืองโยนกนาค พันลิ่งหนวัติ	พระบรมธาตุจอม กิตติ	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	924	พุทธโฆษาจารย์นำพระมหาธาตุกระดูกหน้าผากจาก ลังกามายังเมืองโยนก บรรจุไว้บนตอยน้อย (ดอยจอมทอง) ประดิษฐานธาตุกระดูกแกนขวา กับพระเกศาธาตุ
พระเจ้าพรหม	เมืองไชย นารายณ์ (เมืองสุวรรณ โคมค้ำเดิม)	พระบรมธาตุ จอมทอง	สาทรณรัฐ ประจักษ์ไพบูลย์ ประชาชนลาว (ไม่ทราบที่ตั้ง)	924	พุทธโฆษาจารย์ได้นำพระมหาธาตุกระดูกหน้าผาก จากลังกามายังเมืองโยนก
พระยาแสนภู	เมืองเชียงแสน	วัดแจ้งสิญเริง (ไม่ปรากฏเจดีย์)	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	1832	บรรจุพระบรมธาตุเจ้า 60 พระองค์
พระยาแสนภู	เมืองเชียงแสน	วัดป่าสัก	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	1828	บรรจุพระบรมธาตุกระดูกตาคินกัขาวแห่ง พระพุทธเจ้าใหญ่เท่าเม็ดถั่วเขียวจากเมืองปาฏิบุตร
ท้าวมหาพรหม	เมืองเชียงแสน	วัดบุญยืน	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	1909	พระบรมสารีริกธาตุ 350 องค์ ธาตุพระอรหันต์ 330 องค์
ศิริวงษ์เสนาเถรเจ้า	เมืองเชียงแสน	วัดพระแก้ว	เกาะดอนแทน	1925	พระบรมสารีริกธาตุ 458 องค์

ตารางที่ 1 พระบรมธาตุเจดีย์ในเมืองต่าง ๆ บนที่ราบเมืองเชียงแสน (ต่อ)

กษัตริย์	เมือง	พระบรมธาตุเจดีย์	ที่ตั้ง	พ.ศ. สร้าง	บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
พระยาศรีธรรม เงินกอง	เมืองเชียงแสน	วัดพระศรี	ไม่ทราบที่ตั้ง	1950	บรรจุพระบรมธาตุใหญ่
พระมหากษัตริย์ มณฑลเถร	เมืองเชียงแสน	วัดป่าตาลดอนแพน	เกาะดอน แพน	1965	บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 150 พระองค์
พญาตีโลกราช และหมื่นนวก เชียงแสน	เมืองเชียงแสน	วัดคว้าง	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	2022	บรรจุกระดูกหน้าผากและพระบรมธาตุย่อย 160 องค์ ธาตุอรหันต์ 360 องค์
พระยาศรีธรรม เงินกอง	เมืองเชียงแสน	วัดพระเจ้าล้านทอง	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	2032	บรรจุพระบรมธาตุหัวใจ
พระยาศรีธรรม เงินกอง	เมืองเชียงแสน	วัดพระคำ	เกาะดอน แพน	2034	พระบรมสารีริกธาตุ 450 องค์
พระเมืองแก้ว	เมืองเชียงแสน	วัดอาทิตน์แก้ว	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	2049	เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุย่อย 868 องค์
หมื่นสมภาร	เมืองเชียงแสน	วัดสมภาร	ไม่ทราบที่ตั้ง	2070	เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุขนิมมา 5 องค์
พระยาพลวง ไชยชิต	เมืองเชียงแสน	วัดพระยืน	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย	2181	พระบรมธาตุย่อย 1440 องค์

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) อธิบายการตั้งบ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน (2) ศึกษาความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุ และ (3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสารีริกธาตุกับบ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร ใช้เอกสารหลัก ได้แก่ ตำนานเมืองสุวรรณโคimbra ตำบลเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน ตำนานพระธาตุดอยตุง และตำนานพระเจ้าเลียบโลก ทั้งยังได้ลงสำรวจเมืองเชียงแสนเพื่อตรวจสอบข้อมูลในตำนานด้วยผลการวิจัยมีดังนี้

1) ประเด็นการตั้งบ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสนพบว่า เมืองบนที่ราบเชียงแสน ประกอบด้วย เมืองสุวรรณโคimbra เมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ เมืองหิรัญนครเงินยาง และเมืองเชียงแสน ทั้งสี่เมืองเกิดขึ้นและล่มสลายต่อกันไปเป็นลำดับเรียงกันไปตามลำดับเวลาในการอุบัติของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ สมัยภัทรกัป สำหรับความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์และการสิ้นสุดของวงศ์กษัตริย์แต่ละเมืองเกี่ยวข้องโดยตรงกับคติพระพุทธรูปศาสนาเรื่องพระมหาสมันตราชา เฉพาะการล่มสลายของเมือง ยังเกิดขึ้นจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ กษัตริย์ไม่ปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรม และมีพฤติกรรมละเมิดธรรมเนียมกฎเกณฑ์โบราณ

2) ประเด็นความสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุพบว่า พระบรมสารีริกธาตุเป็นสัญลักษณ์แห่งการเกิดขึ้น การคงอยู่ และการเสื่อมสลายไปของพระพุทธรูปศาสนาในเมืองต่าง ๆ

3) ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมธาตุเจดีย์กับบ้านเมืองบนแผ่นดินที่ราบเชียงแสนพบว่า พระบรมธาตุอันเป็นหลักสำคัญของบ้านเมืองบนที่ราบเชียงแสน ได้แก่ พระธาตุดอยตุง การสถาปนาพระธาตุดอยตุงนั้น เริ่มตั้งแต่สมัยเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ เกี่ยวข้องกับการขึ้นครองราชย์อันชอบธรรมตามคติพระมหาสมันตราชาทางธรรมของกษัตริย์เมืองหิรัญนครเงินยาง โดยเมื่อสถาปนาแล้ว พระธาตุดอยตุงก็เป็นที่เคารพสักการะของกษัตริย์ในเมืองบนที่ราบเชียงแสน มาจนกระทั่งสมัยราชวงศ์มังรายปกครองล้านนา นอกจากนี้ ยังปรากฏพระบรมธาตุเจดีย์อีกจำนวน 18 องค์ ในเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ เมืองไชยনারายณ์หรือเมืองสุวรรณโคimbraเดิม และเมืองเชียงแสน ในจำนวนนี้ ไม่ทราบที่ตั้งจำนวน 5 องค์ และพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งหมดถูกสถาปนาขึ้นโดยกษัตริย์ทั้งสิ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการทำวิจัยเรื่องการสำรวจวัดพระบรมธาตุในเอกสารโบราณล้านนาอื่น ๆ นอกเหนือจากตำนานเมืองสุวรรณโคคมคำ ตำนานเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติ ตำนานเมืองหริภุญนครเงินยาง ตำนานดอยตุง (ดอยตุง) เชียงแสน และตำนานพระเจ้าเลียบโลก
2. ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับโบราณสถานในเมืองเชียงแสนทั้งหมด
3. ควรมีการทำวิจัยเรื่องเมืองสุวรรณโคคมคำ ที่ปัจจุบันตั้งอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับเงินสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2559

เอกสารอ้างอิง

- [1] ศิริพงษ์สมวรรณ. (2547). การหาอายุของกำแพงเมืองเชียงแสนโบราณด้วยวิธีเทอร์โมลูมิเนสเซนซ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาฟิสิกส์ประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [2] กรมศิลปากร. (2516). **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61**. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- [3] ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และฉัตรลดา สินธุสอน. (2555). **เมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสน**. เชียงใหม่: สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.
- [4] อุษณีย์ ชงไชย. (2540). **จารึกและตำนาน หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์**. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [5] สรัสวดี อ๋องสกุล. (2539). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- [6] นาฏวิภา ชลิตานนท์. (2524). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [7] กรมศิลปากร. (2512). **ประชุมตำนานภาคที่ 72**. พระนคร: ศิลปา.
- [8] กรมศิลปากร. (2475). **ประชุมตำนานพระธาตุ เล่ม 1**. พระนคร: พานิชสุภผล.

- [9] พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2552). “ความหมายของตำนานพระธาตุเจ้าดอยตุง”
พระธาตุเจ้าดอยตุง: บันทึกว่า ด้วยการอนุรักษ์และการพัฒนา. กรุงเทพฯ:
ถาวรกิจการพิมพ์.
- [10] พระพุทธญาณ และพระพุทธพุกาม. (2519). ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพฯ:
พระจันทร์.
- [11] พระโพธิ์รังสี. (2519). จามเทวีวงศ์ตำนานเมืองทริภุญไชย. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสาร ประวัติศาสตร์.
- [12] พระรัตนปัญญา. (2518). ชินกาลมาลีปกรณ์. กรุงเทพฯ: บำรุงนุกุลกิจ.
- [13] มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 11. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [14] กรมศิลปากร.(2510). ประชุมตำนานพระธาตุ เล่ม 2. พระนคร : พระจันทร์.
- [15] ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). ความหมายของพระบรมธาตุ ในอารยธรรม
สยามประเทศ. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- [16] กรมศิลปากร. (2552). พระธาตุเจ้าดอยตุง: บันทึกว่าด้วยการอนุรักษ์และ
การพัฒนา. กรุงเทพฯ : ถาวรกิจการพิมพ์.